

زکار، بیروت، ۱۹۸۸م؛ ابن عساکر، علی، تاریخ مدینة دمشق، بیروت، ۱۴۱۵ق/۱۹۹۵م؛ ابن عماد، عبدالحی، شذرات الذهب، بیروت، دارالکتب العلمیة؛ ابن کثیر، البداية؛ ابن منظور، مختصر تاریخ دمشق لابن عساکر، به کوشش احمد راتب حوش، دمشق، ۱۴۰۹ق/۱۹۸۹م؛ ابن هشام، عبدالملک، السیرة النبویة، به کوشش طه عبد الرئوف سعد، بیروت، ۱۴۱۱ق؛ ابو عبید بکری، عبدالله، معجم ما استعجم، به کوشش مصطفی بیقا، بیروت، ۱۴۰۳ق/۱۹۸۳م؛ یلاذری، احمد، توحیح البلدان، به کوشش رضوان محمد رضوان، بیروت، ۱۴۰۲ق؛ تقی زاده، حسن، از پرویز تا چنگیز تهران، ۱۳۸۲ش؛ جاحظ، عمرو، الحيوان، به کوشش عبدالسلام محمد هارون، قاهره، ۱۳۸۴ق/۱۹۶۵م؛ ذهبی، محمد، سیر اعلام النبلاء، به کوشش شعیب ارنؤوط و محمد نعیم عرقسوسی، بیروت، ۱۴۱۳ق؛ زمخشری، محمود، الفائق فی غریب الحدیث، به کوشش ابراهیم شمس الدین، بیروت، ۱۴۱۷ق/۱۹۹۶م؛ سوطی، المزمر، به کوشش محمد ابوالفضل ابراهیم و دیگران، بیروت، ۱۴۰۶ق/۱۹۸۶م؛ طبرانی، سلیمان، المعجم الکبیر، به کوشش حمدی عبدالجید، موصل، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۳م؛ طبری، تاریخ، بیروت، ۱۴۰۷ق؛ قلقشندی، احمد، صحیح الاغصن، قاهره، ۱۳۸۳ق/۱۹۶۳م؛ همو، قلائد الجمال، به کوشش ابراهیم ایساری، قاهره، ۱۳۸۳ق/۱۹۶۳م؛ همو، نهاية الارب، بیروت، ۱۴۰۵ق/۱۹۸۴م؛ کلیبی، هشام، الاضنام، به کوشش محمد عبدالقادر احمد و احمد محمد عید، قاهره، ۱۹۹۰م؛ مسعودی، علی، مروج الذهب، قم، ۱۳۶۳ش؛ مسلم بن حجاج، صحیح، به کوشش محمد فؤاد عبدالباقی، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ مقرئ، احمد، توحیح الطیب، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۴۰۸ق/۱۹۸۸م؛ نصر بن مزاحم، وقعة صفین، به کوشش عبدالسلام محمد هارون، قاهره، ۱۳۸۲ق؛ واقدی، محمد، المغازی، به کوشش مارسدن جونز، بیروت، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۴م؛ هبشی، علی، مجمع الزوائد، قاهره، بیروت، ۱۴۰۷ق؛ یاقوت، معجم البلدان، بیروت، ۱۳۹۹ق/۱۹۷۹م؛ یعقوبی، احمد، تاریخ، به کوشش عبدالامیر مینا، بیروت، ۱۴۱۳ق/۱۹۹۳م.

جذامی، ابوبکر محمد بن علی، معروف به ابن فحار
 (د ۷۲۳ق/۱۳۲۳م)، نحوی، فقیه، مفسر و شاعر اندلسی. منابع از وی به آرگشی، شریشی و مالقی نیز یاد کرده‌اند (مثلاً نک: ابن فرحون، ۲۸۸/۲؛ خوانساری، ۳۰۲/۵؛ درباره نسبت جذامی وی، نک: ه، د، جذام، بنی).
 وی زمانی در آرگش (ه م؛ شهری کوچک از توابع شریش) چشم به دنیا گشود که حکومت اسلامی در اندلس رو به زوال بود و اسپانیا دیگر از چنگ موحدون بیرون رفته بود؛ به همین سبب، زندگانی وی با تعقیب و گریزهای بسیار همراه است. او در همان اوان کودکی به همراه پدر و مادر از ارکش به شریش منتقل شد، چه، مسیحیان یکی پس از دیگری شهرها را تصرف می کردند. با این همه، جذامی هیچ گاه از فراگرفتن علم و دانش پای بازپس نهاد و هیچ فرصتی را برای دانش‌اندوزی از دست نداد. در شریش زبان عربی و ادب را نزد ابوالحسن علی سکونی کرمانی، ابومحمد عبدالله قیسی، ابوبکر محمد بن ریاح، ابن متیوان، ابوالحسن هلال ازدی مراکشی و دیگران فراگرفت؛ اما با سقوط شریش، به ناچار خود به تنهایی به شهر جزیره الخضراء، در مغرب پناه برد و نزد ابوعبدالله ابن خمیس، ابومحمد رکی و دیگران کسب دانش کرد. دیری نپایید که جزیره الخضراء را ترک کرد و از راه دریا به سبته رفت و نزد

زید نزد پیامبر(ص) آمدند و خواستار استرداد اسرا شدند؛ زید هم به دستور پیامبر(ص) همه اموال و اسیران را پس فرستاد (ابن هشام، ۲۵۸/۴-۲۶۳؛ واقدی، ۵۵۵/۲-۵۶۰؛ هبشمی، ۳۰۹/۵؛ طبرانی، ۳۴۰/۲۰؛ مسلم، ۱۰۸/۱).

در ۱۰ق/۶۳۱م، قروه بن عمرو جذامی - که در معان و لبنان پیشوای اعراب تحت الحمايه بیزانس به شمار می رفت - داوطلبانه نماینده خود مسعود بن سعد جذامی را به همراه هدایا و غلامی به نام مدعم نزد پیامبر(ص) فرستاد و اسلام آورد؛ از این رو، رومیان او را تنبیه کردند (ابن کثیر، ۸۶/۵؛ ابو عبید، ۱۲۴/۳-۱۲۴۲؛ ابن سعد، ۲۶۲/۱، ۲۸۱؛ ابن حجر، ۳۸۶/۵، ۶۰/۶، ۹۹).

با آنکه تیره‌های بنی ضیب و قروه بن عمرو اسلام آوردند، ولی بخشی از بنی جذام همچنان تحت حاکمیت بیزانس باقی ماند؛ چنان که مسلمانان در جنگهای موته، ذات السلاسل و تیوک، مردان جذام را در کنار سپاه روم می دیدند (یلاذری، ۴۷؛ واقدی، ۷۶۰/۲، ۷۶۰/۳، ۹۹۰-۹۸۹/۳؛ ابو عبید، ۷۴۴/۳). در جنگ یرموک نیز سپاه بیزانس با گروههایی از بنی جذام در مقابل مسلمانان صف بستند (یلاذری، ۱۴۰). چون مسلمانان شام را فتح کردند، بخش اعظم بنی جذام به اسلام گرویدند و از آن پس نقش مهمی در حکومت امویان در شام بر عهده گرفتند. در جنگ صفین، قبیله جذام به فرماندهی نائل بن قیس جذامی در سپاه معاویه جای داشتند (نصر بن مزاحم، ۲۰۷؛ ابن منظور، ۹۶/۲۶؛ مسعودی، ۳۷۸/۲).

با شروع فتوحات بزرگ اسلامی، جذام نخستین قبیله از اعراب مسلمانان به شمار می آمد که همراه با عمرو بن عاص وارد مصر شد. آنان همان جا ساکن شدند و مناطقی چون هریط، وتل لسطه، ونوب، و ام زماد را به اقطاع گرفتند (قلقشندی، نهاية، ۱۹۲، قلائد، ۵۹-۵۷، صحیح... ۶۹۴/۴-۷۰؛ ابن خلدون، ۶/۶) و به تدریج در سرتاسر قلمرو غربی جهان اسلام، مصر، شمال افریقا و اندلس گسترده شدند و در دولتها و حکومتهای اندلس و شمال افریقا شرکت جستند (مقرئ، ۲۹۶/۱؛ ابن خلدون، ۱۶۳/۴؛ ابن سعید، ۲۵۷/۲).

قبیله جذام همچنین از مهم ترین حامیان خلافت اموی دمشق بودند و برخی از اعضای آن، به مناصب بلند پایه نظامی و سیاسی دست یافتند (ابن حزم، ۴۲۰؛ ابن عبدربه، ۳۶۰/۴؛ ذهبی، ۲۵۷/۴؛ ابن عماد، ۹۵/۱؛ ابن عساکر، ۲۴۰/۱۸، ۸۱-۸۰/۱۹؛ ابن عدیم، ۳۷۱/۸).

مآخذ: ابن حجر عسقلانی، احمد، الاصابه، به کوشش علی محمد بجاوی، بیروت، ۱۴۱۲ق/۱۹۹۲م؛ ابن حزم، علی، جمیرة انساب العرب، بیروت، ۱۴۰۳ق/۱۹۸۳م؛ ابن خلدون، العبر؛ ابن سعد، محمد، الطبقات الکبری، بیروت، ۱۴۰۵ق/۱۹۸۵م؛ ابن سعید مغربی، علی، المغرب فی حلی المغرب، به کوشش شوقی ضیف، قاهره، ۱۹۵۵م؛ ابن عبدربه، احمد، القند للفرید، به کوشش احمد امین و دیگران، بیروت، دارالکتب العربی؛ ابن عدیم، عمر، بغیة الطلب، به کوشش سیل

SONRA GELEN DOKUMAN

10 Eylül 2017

"Cuzâm"

ITM

F. m. Donner, "The Early..." s. 105-106

702

?

ITM

(+) Cuzâm (Kabile) asiret)

Sip. edilmedi,

M. Filistinî ye, II, 31-32.

25 AUGUSTOS 1997

ilim dalı: ITM

madde: Cuzâm

A. Br. : c. , s.

B. L. : c. , s.

F. A. : c. , s.

M. L. : c. III, s. 119

T. A. : c. XI, s. 301-302

"Cuzâm Kabilesi"

Watt, "Muhammad..." s. 108-110

"كوزان" "Cuzâm"

(Kabile)

ILT/ITM

el-Aynî, "Umdetü'l-Karî...", "C. XVII", s. 382

al-la'rikh, dans *al-Manhal*, *Djudda* janv.-févr. 1962. — Pour la période ottomane, voir Feridün, *Munsha'at al-salâfin*, Istanbul 1265, II, 6 sqq.; Ewliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, IX, 794 sqq.; Hâdîdî *Khalîfa*, *Djihännümâ*, 519; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, Ankara 1954, 44-5; G. W. F. Stripling, *The Ottoman Empire and the Arabs 1511-1874*, Urbana 1942, index.

(R. HARTMANN-[PHEBE ANN MARR])

DJUDHÂM, tribu arabe qui, à l'époque umayyade, prétendait descendre de Kahlân b. Saba' du Yémen et être apparentée aux Laḫm et aux 'Âmila, ce qui correspondait certainement aux alliances politiques dominantes à l'époque. Cependant, les tribus arabes du Nord prétendaient que les *Djudhâm*, les *Ḳuḏāfa* et les *Laḫm* étaient à l'origine nizarites, mais avaient pris par la suite une fausse généalogie yéménite. Les *Djudhâm* étaient parmi les nomades qui s'étaient établis à l'époque pré-islamique sur les franges de la Syrie et de la Palestine byzantines; ils occupaient des localités telles que Madyan, 'Ammân, Ma'ân et *Adhruḥ* et s'étendaient au Sud jusqu'à Tabûk et au Wâdî l-Ḳurâ. La tribu judaïse des Naḏîr à Médine prétendait en être issue. Du fait de leurs contacts avec les Byzantins, une partie des *Djudhâm* étaient superficiellement chrétiens, mais Ibn al-Kalbî les compte parmi les «populations de Syrie» qui rendaient un culte à l'idole al-Uḳaysîr.

Quand Muḫammad marcha vers le Nord, les *Djudhâm* lui barrèrent la route à Mu'ṭa. Un clan, celui des *Dubayb*, était devenu musulman, mais des expéditions punitives sous le commandement de Zayd b. Hâritha et 'Amr b. al-'Âṣ furent nécessaires. Les *Djudhâm* étaient parmi les alliés arabes (*musta'riba*) de l'empereur Héraclius et ils combattirent pour lui au Yarmûk en 15/636; ensuite, ils devinrent musulmans et prirent part à la conquête de la Syrie. Sous les Umayyades, ils formèrent la majeure partie du *djund* de Palestine et, avec les *Kalb*, furent le principal soutien du parti yéménite dans les luttes tribales de Syrie. A la mort, en 64/684, de Mu'âwiya b. Yazîd, leur chef Rawḥ b. Zinbâc proposa la succession de Marwân b. al-Ḥakam au califat, et leurs relations avec les Marwanides restèrent étroites jusqu'à la chute de la dynastie.

Bibliographie: Ibn Hîshâm, 975-9, tr. Guillaume, 662-4; Ibn Sa'd, 1/2, 83 (= Wellhausen, *Skizzen*, IV/3, n° 140), II/1, 93; Wâkîdî, éd. Wellhausen, 235-6; Yaḳûbî, *Historiae*, I, 229, 264, II, 299; Ṭabarî, I, 1555-6, 1604-5, 1611, 1740-1, 2347-8, II, 468; Ibn al-Kalbî, *The book of idols*, tr. N. A. Faris, Princeton 1952, 33-4, 42-3; Hamdânî, *Djazîra*, 129; Ibn Durayd, *Ishṭîkâh*, éd. Wüstenfeld, 225; Wüstenfeld, *Register*, 186; O. Blau, *Arabien im sechsten Jahrhundert*, dans *ZDMG*, XXIII (1869), 572-3.

(C. E. BOSWORTH)

DJÜDİ, *Djabal Djüdi* ou *Djudî Dagh*, massif montagneux très élevé, situé dans la province de Bohtân, à environ 40 km. au Nord-est de *Djazîrat Ibn 'Umar*, 37° 5' de lat. Nord. Le *Djüdi* doit sa célébrité à la tradition mésopotamienne d'après laquelle ce serait sur cette montagne, et non sur le Grand Ararat, que se serait arrêtée l'arche de Noé. On peut en effet établir avec une assez grande certitude, grâce à toute une série d'écrivains arméniens et autres que, jusqu'au Xe s., il n'a pas été question du Grand Ararat à propos du Déluge. L'ancienne tradition arménienne ne sait d'ailleurs rien d'une montagne où aurait abordé l'arche; mais, quand il en est question plus tard dans

la littérature arménienne, cela s'explique suffisamment par l'influence sans cesse croissante de la Bible, qui fait atterrir l'arche sur les montagnes (ou sur un massif montagneux) du pays d'Ararat. La montagne la plus haute et la plus fameuse de cette région est le Masik (Masis); c'est donc sur cette cime que Noé a dû atterrir. Quant au pas qu'ont franchi les Européens en étendant au Masik le nom de la province d'Ararat (arm. Ararat), il provient uniquement d'une interprétation inexacte de Genèse, VIII, 4.

C'est seulement à partir du XIe ou du XIIe siècle que la tradition du Masik comme point d'atterrissage de l'arche commence à se répandre sur une assez grande échelle dans la littérature arménienne. L'ancienne exégèse s'est prononcée pour le massif appelé aujourd'hui *Djabal Djüdi* ou pour les monts de Gordyène (syr. *Kardû*, arm. *Kordukh*), selon l'appellation usitée dans les sources chrétiennes. Cette localisation du point d'atterrissage de l'arche, qui se trouve déjà dans les targums, provient sans nul doute de la tradition babylonienne; elle est également attestée par le Babylonien Bérose. Du reste, le «mont du déluge» des inscriptions cunéiformes, qui porte le nom de Nišîr, pourrait précisément être placé dans la Gordyène (prise au sens large). L'antique tradition judéo-babylonienne fut ensuite adoptée par les Chrétiens, auxquels les Arabes l'empruntèrent à leur tour lorsqu'ils s'avancèrent en conquérants dans le Bohtân, en 20/640. «Ils transportèrent en toute simplicité», dit très justement Nöldeke (*Festschr. für Kiepert*, 1898, 77), «le nom du *Djüdi*, le mont que le *Ḳur'an* (XI, 46) indique comme le lieu d'atterrissage de l'arche de Noé au mont *Hardû* qui, depuis une époque très ancienne, était considéré comme étant ce point d'atterrissage». Mais le *Ḳur'an* désignait le mont *Djüdi* situé en Arabie (*Ḥamâsa*, 564 = *Yâkût*, II, 270, II = *Muštariḳ*, III), considéré probablement comme la plus haute de toutes les montagnes.

Il est possible aussi qu'en situant la montagne sur laquelle a atterri l'arche, le *Ḳur'an* ait adopté une tradition populaire plus ancienne répandue en Arabie. Une note de l'apologiste Theophylus (*ad Autolyicum*, lib. III, c. 19) pourrait appuyer cette hypothèse: cet apologiste déclare en effet que, de son temps encore, on montrait les restes de l'arche sur les monts d'Arabie. Le transfert par les Arabes du nom de *Djüdi* d'Arabie en Mésopotamie doit, comme nous l'avons indiqué, avoir eu lieu d'assez bonne heure, dès l'époque de l'invasion arabe; déjà chez les poètes anciens, comme p. ex. Ibn *Ḳays* al-Ruḳayyât (éd. Rhodokanakis; voir le compte-rendu de Nöldeke, *WZKM*, XVII, 91) et Umayya b. Abî l-Ṣalt (éd. Schulthess, *Beitr. z. Assyriol.*, VIII, n° 3, 5), il faut entendre par *Djabal Djüdi* non plus la montagne arabe, mais la montagne mésopotamienne. Ce transfert du nom de *Djüdi* à la chaîne du *Ḳardû* et la prompt adoption de cette nouvelle dénomination pourraient fort bien avoir été influencés par cette circonstance que le pays situé au Sud du Bohtân, du côté de l'Assyrie, était souvent considéré, à l'époque assyrienne, comme faisant partie de la province de Gutium, le territoire des nomades *Gutî* (*Ḳutû*), et que ce nom de division territoriale et de tribu n'avait pas encore disparu de cette région dans les premières années de l'Islam. Sur le terme géographique de Gutium, déjà attesté pour la période babylonienne ancienne, cf. particulièrement Scheil, *Comptes rendus de l'Acad. des Inscr. et B.-Lettres*, 1911, 378 sqq., 606 sqq.

Dans l'hypothèse d'après laquelle le mot Ararat

entreaties; they begin to grumble and refuse to play the role of financial backers; and then the artist begins to practise blackmail and to resort to diatribes; and then comes the clash. The case of al-Uḳayshir is one example of this. Yet on the other hand he constitutes a link in the long chain of the Asadī poets from Kūfa (Tuḳḥaym, 'Abd Allāh b. al-Zabīr, al-Ḥakam b. 'Abdal, Abū Dulāma and Wāliba b. al-Ḥubāb) who played a decisive role in the emergence of mainstream innovative poetry in the 2nd/8th century.

Bibliography: 1. Sources. *Dīwān al-Uḳayshir al-Asadī*, ed. Khalīl al-Duwayhī, Beirut 1411/1991; al-Zubayr b. Bakkār, *al-Aḫḫbār al-muwaffakiyyāt*, Baghdād 1972, 525; Ibn Ḳutayba, *Uyūn al-akhbār*, Cairo 1343/1963, index; Marzubānī, *al-Muwashshah*, Cairo 1385/1965, 247, 282; al-Sarī al-Raffā', *al-Muḥibb wa 'l-mahbūb wa 'l-mashmūm wa 'l-mashrūr*, Damascus, 330, 333-4, 336-9; Ibn Ḍjinnī, *al-Khaṣā'is*, Beirut n.d., i, 74, iii, 95; 'Alī b. Abī 'l-Faraj al-Baṣrī, *al-Ḥamāsa al-baṣriyya*, Haydarābād 1964, ii, 73, 75, 80, 104, 368, 371, 391; Ibn Shākir al-Kutubī, *Uyūn al-tawārīkh*, ms. B.N. arabe 1587, fols. 13a-14a; Baghdādī, *Khizāna*, Cairo 1406/1986, iv, 485, 487-92; Yāḳūt, *Buldān*, s.vv. al-Taff, Ḳubbayn; Ḍḥahabī, *T. al-Islām*, Beirut 1410/1990, v, 560-1; Ibn Manẓūr, *Muḫḫṭaṣar T. Dimashq li-Ibn 'Asākir*, Damascus 1409/1989, v, 182-3; Nuwayrī, *Nihāya*, Cairo 1929-, iv, 52-6.

2. Studies. Blachère, *HLA*, iii, 515, with bibl.; Sezgin, *GAS*, ii, 326-7, ix, 279; Yūsuf Ḳhulayf, *Ḥayāt al-shi'r fi 'l-Kūfa ilā nihāyat al-ḳam al-thānī li 'l-ḥidjra*, Cairo 1388/1968, 593-7; al-Ṭayyib 'Ashshāsh, *al-Uḳayshir al-Asadī, akhbārūhu wa-shi'rūhu*, in *Hawāliyyāt al-Ḍjāmī'a al-Tūnisīyya*, viii (1971), 29-92; Ḥusayn 'Aṭwān, *Shu'arā' al-dawlatayn al-umawīyya wa 'l-abbāsīyya*, Beirut 1981, 306, 338; *Camb. hist. Arabic lit.*, ii, 'Abbasid belles-lettres, 225; 'Afif 'Abd al-Raḥmān, *Muḏjam al-shu'arā' min al-ʿaṣr al-ḍjāhili ḥattā al-ʿaṣr al-umawī*, Beirut 1417/1996, 26, § 117.

(A. ARAZI)

AL-UḲAYSHIR, an idol of the tribes of Ḳuḍā'a, Lakhm, Ḍjudhām, 'Āmila and Ghatafān [q.v.], venerated in northern Arabia, across which these tribes ranged, as far as the Syrian borders (Ibn al-Kalbī, 24, 30). Pilgrimage was made to it by devotees with shaven heads; with each lock of hair, a handful of meal was offered, all this thrown into a large trench or a dried-up well (*ḥaff*). The Hawāzin, neighbours of the Ḳuḍā'a, used to come and collect the meal, either at the time of the offering or after it was mixed with the hair.

The deity seems to have been embodied in several betyles. The poet Zuhayr "swore faithfully by the shaped stones (*anṣāb*) of al-Uḳayshir and by the place where the tufts of hair with their lice were cut off" (*ibid.*, 24; Yāḳūt, *Buldān*, i, 340). The victims' blood was poured over the sacred stones (Ibn al-A'rābī, in *TA*, iii, 506 ll. 27-8), and ritual processions were made round it to the chanting of praises and joyfulness (Rabī' b. Ḍubay'/Ḍabu' al-Fazārī, in Ibn al-Kalbī and Yāḳūt, *loc. cit.*). The stones could even be covered with sacred cloths on which oaths could be taken. These stones must have represented the tribes that were grouped around al-Uḳayshir and who regarded the place as the bond of their tribal union. They may have stemmed from some great sanctuaries of the Arabs and have formed the kernel of a primitive pantheon.

It might be doubted whether al-Uḳayshir was a very old deity, given the absence of any mention in the Lihyānite and Ṭhamūdic inscriptions in the vast lands occupied in the 6th century by the tribes venerating

it. As the focus of a rudimentary cult, its sanctuary might well have passed unnoticed by the traders, travellers and caravans traversing the region, since these were more evolved, semi-sedentarised, with better-organised cults; but this last mode of life, which crystallised around the urban centres, was not necessarily opposed to the long-range movements of pastoralist tribes who ranged as far as the limits of the Syrian desert.

The great antiquity of al-Uḳayshir, considered to be Syrian in origin, may only be deducible from scattered, fragile pointers, it is true, but these are not negligible and allow the deity to be connected with the ancient Canaanite deity Katar (T. Bauer, *Die Ostkanaaner*, Leipzig 1926, 91 l. 26; G. Hoffmann, in *ZA*, xi [1896], 253-8) or Kawthar (Ugar. *kttr*), whose name was variously pronounced in later times (cf. M. Dahood, in S. Moscati *et alii* (eds.), *Le antiche divinità semitiche*, Rome 1958, 81-2). The link could be justified from Kawthar's being linked with music and singing; in Ugaritic there is mentioned a group of professional singers, *kttrāt* (cf. Hebr. *kōshārā*, in Ps. lxxviii. 7). In the verses of Rabī' b. Ḍubay' mentioned above, al-Uḳayshir figures as the originator of all melodies, *naghām*, around whom the poet circles the stone or sanctuary of al-Uḳayshir to songs of praise and joyfulness.

The link between al-Uḳayshir and Kawthar, father of Tammūz, in Aramaic mythology, the equivalent of Cinyras, father of Adonis, in Cypriot mythology, also has in its favour the possibility of a foreign origin for the name, one deformed as it became Arabised. No Arabic etymology of *k-s-r* yields a satisfactory divine name. The facts that, morphologically, it would be the diminutive of *aḳsar* "the shortest", and that one might derive it from *ḳasr* "torticollis", as Wellhausen translated (*Reste*², 63), or from *ḳasra* "base of the neck", get us no further. But the consonant skeletons of Uḳayshir and Kawthar could conceivably have been originally the same, with dialectal change of the *kāf* into the uvular *kāf*, entailing that also of *tā'* (in Katar) and *thā'* (in Kawthar) into *ṣād*. The Aramaic form of this name may have lingered on in Arabic in the divine name *Kathrā*, idol of the Ṭasm and Ḍjadīs [q.v.], probably representing the solar disc (cf. Fahd, *Le panthéon*, 109).

The offering of meal (*ḍakīk*) made to al-Uḳayshir does not seem to have any connection with the divination by means of flour practised by the Greeks and known amongst the Semites (see refs. in *ibid.*, 161). Could it have been originally a question of a gift to the *sādīn* [q.v.] or custodian of the shrine, who probably cut the hair of pilgrims as a mark of their sacralisation? This would explain the fact that to each lock of hair there corresponded a handful of meal, which looks like either an equivalent or a payment. With the disintegration of the cult and the absence of a *sādīn*, the offering of meal nevertheless continued, with the meal rendered useless by being mixed with hair. Such an offering does seem strange in the nomadic milieu, and may point to a Canaanite-Aramaean, hence agricultural, origin of this deity. Also, the cutting of hair as a sign of *ihram* was usual in Arabian cults, notably at Minā during the Meccan pilgrimage, surviving there till today, and at al-Mushallal, at the shrine of Manāt. Herodotus, iii. 8, links it with Dionysius, and Plutarch, *De Iside*, ch. 4, mentions that the Egyptians cut their hair at the celebration of mourning for Osiris. This places right away al-Uḳayshir in the mythic context of the dying god, of which Tammūz, Adonis and Osiris are clearly similar manifestations.

- Kūfa's poetry
- Lab miter -
- Uḳayshir
- Gatafan

- cingam (Beni Ruyam)

to the profit of Ibrāhīm b. al-Aghlab, founder of the Aghlabid [q.v.] dynasty of governors.

Bibliography: 1. Sources. Tabari, index; Ya'kūbī, *Ta'rikh*, index; Kudāma b. Dja'far, *K. al-Kharādj*, Baghdād 1981, 320, 334, 348; Ps. al-Rakīk, *Ta'rikh*, Tunis 1967, 148-202; Ibn al-Athīr, index; *T. al-Ridda*, extracts from the *Iktifā'* of al-Kala'ī al-Balansī, gathered together by Khurshid Ahmad Fariq, New Delhi 1970, 150; Ibn Taghribirdī, *Nuḡūm*, Cairo 1963, ii, 16, 77; Nuwayrī, *Nihāya*, Cairo 1984, xxii, 96, 100, xxiv, 79-92; Ibn 'Idhārī, *Bayān*, Leiden 1948, i, 84-5; Ibn Khaldūn, *Ibar*, Beirut 1958, iv, 415; Ibn Khallikān, ed. 'Abbās, ii, 305-7, tr. de Slane, i, 529-31; Nāsirī, *Istikṣā'*, Casablanca 1954, i, 120-1; Mālikī, *Riyād*, Beirut 1983, i, 168, 183, 221-2, 237; M. Talbi (ed.), *Biographies aghlabides extraites des Madārik du Cadi 'Iyād*, Tunis 1968, 11, 25, 44-5; Dabbāgh and Tidjānī, *Ma'ālim*, Cairo 1968, i, 225, 242, 291-2.

2. Studies. Zirklī, *A'ām*, iii, 63; Sa'ūd Zaghlūl, *T. al-Maghrib*, Cairo 1965, 320-48; M. Talbi, *L'émirat Aghlabide*, Paris 1966, 76-7, 134; Muḥammad Shīr Khaṭṭāb, *al-Muhallab b. Abī Sufra*, in *Maḡallat Kulliyat al-Adāb*, Univ. of Baghdād, vii (April 1964), 324-83; A. Laroui, *L'histoire du Maghreb*, Paris 1970, 91, 106. See also AL-MUHALLAB and MUHALLABIDS. (M. TALBI)

RAWḤ B. ZINBĀ' AL-DJUDHĀMĪ, an Arab tribal leader, especially prominent in upholding the Umayyad cause against the Zubayrids in the second civil war (64-72/683-92).

Son of a notable from the Banū Djudhām [q.v.], which had been settled in Palestine from before the Arab conquest of the region, Rawḥ is said to have incurred Mu'āwiya's suspicion in circumstances which are obscure. Later, we find him named as one of a group of Syrian *ashraf* whom Yazīd b. Mu'āwiya [q.v.] sent to 'Abd Allāh b. al-Zubayr [q.v.] in an attempt to obtain the latter's *bay'ā*, and, shortly afterwards, as one of the commanders of the army sent to the Hijāz by Yazīd under Muslim b. 'Uqba al-Murri [q.v.] in 63/682-3.

Following the death of Yazīd and that of his short-lived son and successor Mu'āwiya (II) [q.v.] in 64/683-4, Ḥassān b. Mālik b. Baḡdal al-Kalbī, who was governing the *qūnd* of Filastīn for the Umayyads, was unable to maintain his position and withdrew. He left Rawḥ behind as his representative, but Rawḥ too had to abandon his post in the face of opposition from his rival for the leadership of Djudhām, Nātil b. Kaṡs. The latter, who seems to have enjoyed seniority, proclaimed his allegiance to Ibn al-Zubayr in an attempt to secure his own position, while Rawḥ may have alienated many of his tribe by a reported maladroitness to attach Djudhām to the "northern" (Ma'addi) descent group (eventually they were generally accepted as belonging to the "southern", Kaḡṭānī, group). However, Rawḥ's continuing support for the Umayyads in the person of Marwān b. al-Hakam [q.v.] (he is credited with a speech eulogising Marwān and calling for his succession in preference to other candidates) proved well judged. Following the victory of the Kalb at Mardj Rāhiḡ [q.v.] and the consequent extension of Marwān's authority over Syria, it was the turn of Nātil b. Kaṡs to flee and Rawḥ again became governor of Palestine. When 'Abd al-Malik followed his father Marwān as caliph (Ramaḡān 65/April 685), Rawḥ became one of his influential confidantes and advisors. In some of the literature he appears as a prototype of the later viziers.

Rawḥ is said to have died in 84/703. He is known

as a transmitter of *hadīth* and is even counted by some *hadīth* authorities as a Companion of the Prophet. His descendants are referred to in reports about the disturbances in Syria towards the end of the Umayyad period.

Bibliography: Tabarī, ii, 424, 468-69, 475, 1164-5; Balādhurī, *Ansāb*, i, 36, iv a, 53-4, 70, 125, iv b, 20, 40, 46, 55, v, 128, 132, 134, 148, 149, 204, 304, 356, 377; Ya'kūbī, *Ta'rikh*, ii, 299, 301, 304, 306, 321, 335; Mas'ūdī, *Murūdj*, v, 191-92, 254-58, 282-86, vi, 123-24; Aghānī, *Tables*, 351; Muḥammad Shafī', *Analytical indices to the Kitāb al-'Iqd al-Farid of ... Ibn 'Abd Rabbihi*, Calcutta 1935, 363; Djaḡshiyārī, *Kitāb al-Wuzarā' wa 'l-kuttāb*, Cairo 1938, 35-7; Ibn 'Asākir, *Ta'rikh Madīnat Dimashk*, 19 vols. lithograph, Dār al-Bashīr, Amman n.d., vii, 297-304; W. Caskel and G. Strenziok, *Gamharat an-nasab. Das genealogische Werk des Ḥisām b. Muḥammad al-Kalbī*, 2 vols., Leiden 1966, index, s.v.; H. Lammens, *Le califat de Yazīd Ier*, Beirut 1921, 301 ff. (= MFOB, v [1912], 620 ff.); P. Crone, *Slaves on horses*, Cambridge 1980, 34-5, 99-100; G. Rotter, *Die Umayyaden und der zweite Bürgerkrieg (680-692)*, Wiesbaden 1982, 130, 136-7, 144, 146, 150-2, 183, 212, 225; M. Gil, *A History of Palestine, 634-1099*, Cambridge 1992, 79-81; I. Hasson, *Le chef judhāmite Rawḥ ibn Zinbā'*, in *SI*, lxxvii (1993), 95-122. (G.R. HAWTING)

RĀWĪ (A.), pl. *ruwāt*, reciter and transmitter of poetry, as also of narrative traditions (*akḡbār*) and *hadīth* [q.v.]. The term is derived from *rawā* "to bring, carry or convey water", and has been extended to "carrying" in a figurative sense, i.e. "to bear by memory, to transmit or recite" (cf. Lane, 1194). There is an intensive form *rāwiya*, explained as "copious transmitter" (*kathīr al-riwāya*), used in mediaeval sources as a synonym to *rāwī*. In modern research it is applied, as a rule, to the learned collectors of Bedouin poetry in the 8th century.

The institution of the *rāwī* is the main basis for the preservation of pre-Islamic poetry. In the *Djāhiliyya* [q.v.] poets used to have one or more *rāwīs*, who learned their verses by heart, recited them in public, especially at the annual fairs, where poetic contests took place, and transmitted them to the next generation. It often happened that a *rāwī* became a famous poet himself. Lists of poets and their *rāwīs* are known over several generations. A spectacular line, extending over two centuries, begins with Aws b. Ḥaḡjar [q.v.], the stepfather of Zuhayr b. Abī Sulmā [q.v.], who was his *rāwī* (Ibn Kutayba, *Shīr*, 57). Zuhayr, who also had his son Ka'b [q.v.] for a *rāwī*, figures at the beginning of the following list (Aghānī¹, vii, 78): Zuhayr, al-Ḥuṡay'a [q.v.], Hudba b. Khashram, Djamil [q.v.], Kuthayyir 'Azza [q.v.], who died in 105/723. He was "the last to combine the function of poet and *rāwī*" (*ākḡhir man idjāma'a lahu al-shīr wa 'l-riwāya*, loc. cit.). From the list and similar information, it appears that transmission of poetry often took place in the same family or clan, but not necessarily, which implies that *rāwī* was an accepted profession or semi-profession.

The question whether transmission in the *Djāhiliyya* was exclusively oral, or whether poets and transmitters assisted their memory by writing, remains controversial. Whereas Sezgin (*GAS*, ii, 22-33) maintains the early use of writing in the process of transmission, other scholars have emphasised the oral character of pre-Islamic texts (M. Zwettler, *The oral character of classical Arabic poetry*, Columbus 1978, cf. 85-8). Since there is no conclusive evidence, one can only attempt to evaluate the known facts. In the *Djāhiliyya*, the use

MADHĪ KHAYYĀT
SONMA GELİN OKUMAN

27 HAZİRAN 1994

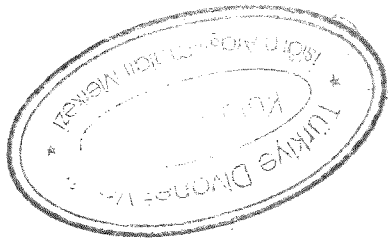
Judhām entre la *Jāhiliyya* et l'islam*

Isaac Hasson

Les tribus de l'Arabie, de la Syrie géographique (*Bilād al-Shām*), du Sinaï, de l'Iraq et de la Jazīra ont subi des mutations, de profondes transformations à l'époque de transition entre la *Jāhiliyya* (le Préislam) et l'islam. Ces mutations ont différé, dans leur profondeur, d'une tribu à l'autre ; elles se sont manifestées par la formation ou la dissolution d'alliances momentanées ou de fédérations séculaires, par le changement du territoire (*bilād, diyār*) à la suite de l'émigration vers les pays nouvellement conquis, par l'apparition de nouveaux chefs (*sayyid*) et la disparition de chefs précédents. Tout ce monde – aussi bien les chefs que les tribus – était convaincu que le nouvel État avait besoin d'eux pour se maintenir au pouvoir et continuer les conquêtes. De son côté, le régime, fort du soutien des chefs et des tribus, était en mesure de continuer sa politique d'expansion, de maintenir son pouvoir et de combattre les tribus dissidentes. Judhām, cette tribu qui vivait aux confins du Hijāz et plus précisément au sud de la Transjordanie et de la Cisjordanie (Palestine), ne resta pas à l'abri de ces transformations.

Judhām est mentionnée, presque toujours, dans le cadre de la conquête de la Syrie et de l'Égypte ainsi que dans la formation de la confédération des *Yamāniyyat al-Shām* (les tribus d'origine qahṭānite-yamanite ou celles qui se considéraient comme telles habitant *Bilād al-Shām*) ; ses positions envers le régime sont aussi rapportées par les sources anciennes avec une certaine ampleur.

* Le présent article est fondé sur une communication faite dans le cadre du sixième colloque *From Jāhiliyya to Islam* organisé sous les auspices de l'Institute for Advanced Studies de l'Université Hébraïque de Jérusalem et de l'Israel Academy of Sciences and Humanities. Je tiens à exprimer ma reconnaissance à mon ami le Professeur Albert Arazi pour son aide précieuse et à Madame Gracia Arazi qui révisa l'article et corrigea son style.

10 EKİM 1997
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

القبائل العربية في بلاد الشام

في زمن الخلفاء الراشدين

صالح احمد العلي*

العرب والقبائل العربية :

وردت كلمة عربي في ثمانى آيات في القرآن الكريم صفة «اللسان» أو «اللغة» دون تحديد لهوية الناطقين بها أو خصائصهم الاخرى، ولا تنحصر بفئة ذات سمات حضارية محددة، وانما قد تشمل الجماعات من البدو والاعراب والفلاحين وأهل القرى والأقوام.

والواقع ان اللغة تعبر عن الرابطة العامة الثقافية، وهي وثيقة الصلة بالرابطة العرقية لان الانسان يبدأ بتعلم اللغة منذ الصغر من الام والاسرة وفي المجتمع الذي يعيش فيه. واللغة بتراكيبها ومفرداتها الأساسية هي أبرز مظهر لوجود الامة ودوامها، وان التطورات التي تحدث في المفردات اللغوية من حيث التوسع والازدياد وتطور المعاني تعبر بدورها عن التطور الحضاري للامة، وهذا الكيان المتماسك للامة والذي تعبر اللغة عنه، لا يؤثر فيه انتشار استعمال بعض أبنائها للغة أخرى اضافة، لان هذه اللغة الثانية تكون اضافة مرافقة للغة الاصلية وليست بديلا عنها، وهي في الغالب محصورة في فئات معينة من أهل العلم أو التجار أو بعض الموظفين وقلما يتسع امتدادها إلى كافة الناس، وخاصة في الازمنة السابقة للعصر الحديث حيث كانت وسائل المواصلات صعبة وسبل الاتصال قليلة، فظهور مؤلفات في مجتمع بلغة تخالف اللغة السائدة في ذلك المجتمع، لا يدل حتما على أن أبناء ذلك المجتمع تركوا لغتهم الاصلية، فالكتب المؤلفة بالاغريقية في بلاد الشام وكتابة الدواوين بالاغريقية لا يعني أن أهل البلاد الذين كانت العربية لغتهم الاصلية قد زالوا من الوجود، أو أنهم تركوا استعمالها كما ان تعدد اللهجات لا يعني زوال الامة، لان هذه اللهجات مهما تنوعت واتسعت الفروق بينها فانها تحتفظ بالخصائص الأساسية للغة بمفرداتها وتراكيبها، وتكون الاختلافات فرعية.

ومهما يتصل باللغة في معرفة هوية الامة هو أسماء الاعلام، حيث ان كل مجتمع يعم فيه استعمال أسماء اعلام مستمدة من لغته ومن معتقداته وثقافته، فتكون له سمة مميزة بالرغم من كثرة وتنوع هذه الاسماء وارتباط كثير منها بالمستوى الثقافي للامة.

فالعرب استعملوا أسماء اعلام هي رغم كثرتها وتنوعها ذات سمات واضحة. فاسم الشخص هو في الغالب دليل على هويته، ولا يؤثر في هذا العدد القليل ممن يتسمى باسماء غريبة عن ثقافة الامة كالذي نجده عند بعض المعاصرين الذين يتسمون باسماء شائعة في الأمم الاخرى، وقد مرت أزمنة أكثر فيها أهل بلاد الشام من استعمال أسماء الاعلام

* رئيس المجمع العلمي العراقي

- 1- GEMİ
- 2- SURİYE - ŞAM
- 3- SÜLEYMAN
- 4- TAY
- 5- TENİN
- 6- GASSAN - GASSANILAR
- 7- BEHARĀ
- 8- KAYN
- 9- ZAHM
- 10- CÜZAM
- 11- AMİLĀ
- 12- AKK
- 13- MISIR
- 14- ARAP(LAR)

Not : Makale ARAP meselesinde
komisyon raporlarında
pelette olduğu belirtilen
Diyah

وضعیت جذام در ایران تا پایان سال ۱۳۸۳، [تهران] وزارت بهداشت در مان و آموزش پزشکی، مرکز مدیریت بیماریها، ۱۳۸۴ (مشر نشده)؛ J.L. Schlimmer, *Terminologie médico-pharmaceutique et anthropologique: française-persane*, litho. ed., Tehran 1874, typo. repr. Tehran 1970.

/ نگار نادری /

جذام (۲)، قبیله‌ای بزرگ از عرب قحطانی و بطنی از قبایل کهلان بن سبا. ظاهراً قبیله جذام عمروین عدی* را نیای بزرگ این قبیله می‌دانستند. وی موصوف به جذام بود که احتمالاً از کلمه جذم به معنای ریشه و اصل هر چیز گرفته شده است (ع قلفشندی، ۱۴۰۵، ص ۱۹۱؛ صفی‌پوری، ذیل «جذم»؛ در این صورت، شاید بتوان قبیله جذام را یکی از قدیم‌ترین گروه‌های قومی مردم عرب دانست. قبیله جذام در سده‌های نخستین میلادی ساکن یمن بودند و ظاهراً پس از ویرانی سد مأرب در حدود ۴۵۰-۴۵۱ میلادی، به شمال ناحیه تهامه و حوالی شام مهاجرت کردند (ع ابن هشام، قسم ۱، ص ۱۳-۱۴؛ سمعانی، ج ۲، ص ۳۳). از گزارش طبری (ج ۲، ص ۲۶۳) درباره همکاری قبیله جذام با فهرین مالک (سرکرده مردم مکه) در جنگ با ابن عبد کلال (از شاهان متأخر سلسله دوم حمیریان یمن) که قصد داشت حجرالاسود را به یمن ببرد، چنین بر می‌آید که قبیله جذام پس از ویرانی اول سد مأرب، به تهامه مهاجرت کردند. آنان پیش از اسلام در شام و فلسطین و سواحل دریای مدیترانه پراکنده بودند. پس از اسلام به ویژه در سده‌های سوم و چهارم، نواحی غزه* و بیسان* در فلسطین، قریه بقره در ناحیه آلغریش در شمال شبه جزیره سینا در مصر، و بادیه الشام* به این قبیله تعلق داشت (یعقوبی، البلدان، ص ۳۳۰؛ ابن حاکم، ص ۲۴۳-۲۴۴؛ مسعودی، ج ۲، ص ۲۴۹؛ اصطخری، ص ۲۳). مرزی که امروزه فلسطین را از مصر جدا می‌کند، در گذشته نیز خط فاصل میان قبیله جذام و مردم مصر بود. مردم جذام از زمانهای قدیم در فلسطین سکونت داشتند (ع وصفی زکریا، ج ۱، ص ۶۹) و به گفته یعقوبی در قرن سوم (البلدان، ص ۳۲۹) یکی از گروه‌های تشکیل دهنده مردم فلسطین بوده‌اند.

نسب بسیاری از مردم عرب تبار لبنان نیز به قبیله جذام می‌رسد (ع آل صفا، ص ۲۷). پس از اسلام آوردن این قبیله، گروه‌هایی از آنان در حدود سالهای ۱۹-۲۱ تحت فرماندهی عمروین عاص، مصر را فتح کردند (ع بلاذری، ص ۲۹۸-۳۰۸) و در آنجا مستقر شدند. اینان نخستین گروه عرب بودند که در مصر ساکن شدند. زمینهایی که عمروین عاص به قبیله جذام داده

بود، قرنهای متعددی همچنان در اختیار اعقاب آن قبیله قرار داشت، چنانکه قلفشندی (۱۹۶۳، ج ۱، ص ۳۳۴-۳۳۵؛ همو، ۱۴۰۵، ص ۱۹۲) در سده هشتم و نهم از دهها طایفه جذام نام برده است که در زمان او در نواحی مختلف مصر سکونت داشتند. افراد قبیله جذام همپای گسترش اسلام، در شمال آفریقا و اندلس (اسپانیا) پراکنده شدند.

در لیبی، ناحیه بزرگ بزقه* / سیرنائیک یا مزج کنونی، در نیمه قرن سوم و بعد از آن، مسکن گروه‌هایی از قبیله جذام بود (یعقوبی، البلدان، ص ۳۴۳). گروه‌هایی از چادر نشینان عرب ناحیه طرابلس در مغرب لیبی، در قرن هشتم از این قبیله بودند که نگهداری کردن از راههای تجاری میان مصر و مدینه تا حدود غزه برعهده آنان بود (ع ابن خلدون، ج ۲، ص ۳۰۸). این گروه همچنان در اراضی قدیم خود در کنار خلیج عقبه و دریای سرخ زندگی می‌کردند و گروه‌هایی از آنان در دوره خلافت مروان بن حکم اموی (حک: ۶۶۴-۶۶۵) و پس از آن، به اندلس رفتند (ع ابن عبدالحکم، ص ۳۶۷)؛ در قرن چهارم و پنجم، مناطق شدونه^۱، تدمیر و اشبیلیه (سویل)^۲ محل سکونت افراد قبیله جذام در اندلس بود (ابن حزم، ص ۴۲۱). صرف نظر از گزارش یعقوبی درباره انتساب طوایف یهودی بنی نضیر و بنی قریظه مدینه به قبیله جذام (ع تاریخ، ج ۲، ص ۴۹، ۵۲)، و اندک رواج مسیحیت در میان گروه‌هایی از قبیله جذام در ناحیه شام و مصر (بری، ص ۱۹۶)، اغلب اعضای این قبیله در دوره جاهلیت، سیاره مشتری (ابن صاعد اندلسی، ص ۲۰۴) و بُت اقبصر (سالم، ص ۴۷۷)، از بهای معروف شام، را می‌پرستیدند. مردم قبیله جذام - به جز بعضی افراد آن همچون رفاعه بن زید که پس از صلح حدیبیه مسلمان شد - تا سال ششم هجرت مسلمان نشدند اما در این سال، طایفه بنی ضنیب، که رفاعه بن زید از آنان بود، از طریق رفاعه مسلمان شدند (واقعی، ج ۲، ص ۵۵۸-۵۵۷). آن دسته از مردم جذام که از اتباع یا متحد دولت بیزانس بودند، در سال هشتم و سیزدهم در جنگ با مسلمانان شرکت کردند (طبری، ج ۳، ص ۳۷، ۳۸۹). در غزوات مؤتبه / موته و ذات السلاسل در سال هشتم و غزوة تبوک در سال نهم نیز گروهی از جنگجویان جذام در مقابل مسلمانان قرار گرفتند (واقعی، ج ۲، ص ۷۶۰، ج ۳، ص ۹۹۰؛ طبری، ج ۳، ص ۳۲). اینان پس از فتح شام، در سالهای چهاردهم و پانزدهم به اسلام پیوستند (طبری، ج ۳، ص ۵۷۰-۵۷۱) و در سال هجدهم در بقیه فتوحات مسلمانان در قیساریه و فلسطین شرکت نمودند (یعقوبی، تاریخ، ج ۲، ص ۱۵۱).

بعضی از طوایف جذام در آخرین سالهای دوره جاهلیت،

1. Sidonia/ Sidon

2. Sevilla

MADDE YATIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

-Fahri
-Suriye

JUDHAM 633

3 TEMMUZ 2002

festivals to receive alms and charity and to beg. The attitude of the Jogi Faqir towards formal education is not favourable and they prefer religious education. The use of family planning is supposed to be an unreligious act. Their attitude towards saving is favourable.

BIBLIOGRAPHY

- Enthoven, R.E., *The Tribes and Castes of Bombay*, Bombay, Government Central Press, 1922.
Risley, H.H., *The Tribes and Castes of Bengal*, Calcutta, Bengal Secretariat Press, 1891.
Rose, H.A., *Glossary of the Tribes and Castes of the Punjab and N.W.F. Province*, Lahore, Government Press, 1919.

ABDUL HAQ

Jola

See under Momin

Jubur

Tribe of Iraq

The Jubur are a large and predominantly sedentary Sunni tribe of central and northern Iraq. A considerable community so named occupies land and villages in the Khalis *kada* of the Diyala *liwa*, and another on canals drawing from the Hilla branch (right bank) of the Euphrates, below Hilla. Minor sections calling themselves Jubur are also found elsewhere in central Iraq.

But the largest body lives in riverain villages on the Lesser Zab between Altun Kopru and the Tigris, and on the latter river between points south of Mosul and north of Takrit. The former of these branches have habitually quarrelled with the 'Ubayd of the Hawija west of Kirkuk and the Diza'i in the plain between the two Zabs.

The latter have a long history of bad relations with the Shammar (Jarba) of the Jazira. All alike were in frequent collision with the Turkish Government in the 13th/19th and earlier centuries. As with most settled Iraq tribes, however, disorder and disobedience are now less in evidence than ever before.

The Jubur have limited sheep-grazing sections, who take their flocks into the steppe each winter; but the great majority are cultivators on the flow canals of the Khalis or the Hilla river, or on the water-lift lands of the Zab and Tigris where mechanical pump-irrigation and some flow-irrigation have greatly developed. Many from the latter districts work for the oil company whose pipelines from Kirkuk oil-fields cross or skirt their territory.

The various Jubur sections have little cohesion, and have produced no unifying leader for generations. They consist of many unconnected elements with little bond save their name. The usual legend of noble origins in Najd, and entry into Iraq via the Wadi Hawran as conquering immigrants, does not contain any assessable historical basis.

BIBLIOGRAPHY

- H. St. J.B. Philby, *Sa'udi Arabia*, London, 1954.
Munir al-'Ajlani, *Ta'rikh al-bilad al-'Arabyya al-Su'idiyya*, Beirut, nd.
Sumuw al-Amir Su'ud b. 'Adlul, *Ta'rikh mulul al-Su'ud*, Riyadh, 1961.
Ibn Bishr, *'Umwan al-majd fi ta'rikh Najd*, Beirut, nd.
Sumuw al-Amir Su'ud b. 'Adlul *Ta'rikh muluk al-Su'ud*, Riyadh, 1961.
Ibn Bishr, *'Umwan al-majd fi ta'rikh Najd*, Beirut, 1964.

M. CANARD

Judham ✓

Tribe of Arabia, Byzantine, Palestine and Syria

The Judham are an Arab tribe which in Umayyad times claimed descent from Kahlan b. Saba' of Yemen and relationship with Lakhm and 'Amila. This certainly corresponded with the prevailing political alliances. However, the North Arab tribes claimed that Judham, Kuda'a and Lakhm were originally of Nizar but had later assumed Yemeni descent. Judham were among the nomads who had settled in pre-Islamic times on the borders of Byzantine Syria and Palestine.

They held places like Madyan, 'Amman, Ma'an and Adhruh, and ranged as far south as Tabuk and the Wadi 'I-Qura. The Judaized tribe of al-Nadir in

Cüzam (141)

"Cüzâm (Beni
جوزام
Cüzâm

(ITM)

md. 691

DiA

VIII, 149

RONART, Stephen
and Nandy CEAC

S. 276

~~1953~~ (AMSTERDAM)

JUDHĀM, a confederation of christian tribes, probably of Yemenite origin, who had their pasture grounds in the desert region stretching from the Hijāz northwards towards Syria and southwards towards Egypt. They found a good source of income in the caravan traffic between these countries and thus came into closer contact with the Christian population of this region, a fact which accounts for their early conversion to Christianity. One of their member tribes, the banu-Nadīr*, who settled in al-Madīnah, embraced Judaism. The whole Judhām group assumed a hostile attitude towards Islam and fought as Byzantine mercenaries in the battles for Syria and Mesopotamia against the advancing Moslems. Only after the defeat of the Christians in the Battle of Yarmūk* (636) did they become Moslems and took part in the final occupation of Syria and the conquest of Egypt. Though the group as a whole has disappeared, some of its tribes, mixed with the Mesopotamian banu-Āmila, live to-day under various names in Jordan, northern Palestine and Egypt. One Judhām clan, the banu-Lakhm, gained fame in Arabian history as the founders of the Lakhmid* dynasty, the kings of al-Hirah.

DOKÜMANTASYON MERKEZİ - 1

موسوعة الفبايا العربية

بحوث ميدانية وتاريخية

محمد سليمان الطيب

المجلد الأول

طبعة مزيدة ومنقحة

١٤٢١هـ - ٢٠٠١م

ملتزم الطبع والنشر

دار الفكر العربي

٩٤ شارع عباس العقاد - مدينة نصر - القاهرة

ت: ٢٧٥٢٩٨٤ - فاكس: ٢٧٥٢٧٣٥

www.darefikrelarabi.com
INFO@darefikrelarabi.com

جُذَام

جُذَام: بضم الجيم هو عمرو بن عدي، والنسبة إلى قبيلة جُذَام جُدَامِي، والجُذَام هو مرض معروف قيل أن عمرو بن عدي دُعي بهذا المرض لإصابته به، وقيل أنه من الجذم وهو القطع والله أعلم.

والراجح عند جمهرة العلماء أن جُذَاماً^(١) من القحطانية ببلاد اليمن وهو: جُذَام (عمرو) بن عدي بن الحارث بن مرة بن أدد بن زيد بن يشجب بن عريب ابن زيد بن كهلان بن سبأ بن يشجب بن يعرب بن قحطان.

ولجُذَام ولدان هما حرام وجُشم، وكانت بطون جُذَام تنزل بحسمى وجبالها ومساكنها من أرض مدين إلى تبوك إلى أذرح، وكان منها فخوذاً في طبرية ونواحي عكا بفلسطين الشام، وجُذَام أول من سكنوا مصر بعد فتح العرب لها على يد عمرو بن العاص - رضي الله عنه، وكان منهم قوم في الإسكندرية ذي قوة وعدد وأهل شجاعة وإقدام وضرب بالسيف ورشق بالسهم، وصار أغلبهم في الحوف في شرق الدلتا بمصر عام ٨٠٣ هجري، وكانوا مع لَحْم أبناء عمومته من أكبر أنداد قبائل قيس عيلان في تلك المناطق من الديار المصرية.

وقيل رأي لبعض النسابة أن جُذَاماً من مَدِين ابن الخليل إبراهيم أو هم بقايا بني مدين في ديارهم غرب تبوك، وقد استشهد هؤلاء النسابة بحديث النبي ﷺ لوفد جُذَام عام ٧ هجري عندما قال لهم: «مرحباً بقوم شعيب وأصهار موسى»، وشعيب^(٢) هو من مدين كما هو مذكور في القرآن الكريم ولا تزال آثار لبني مدين في نواحي البدع بشمال المملكة العربية السعودية تسمى «مغاير النبي شعيب».

(١) زعم تننابة مُضَر العدنانية أن جُذَام من مُضَر، وزعم روح بن زنباع الجُدَامِي وقد تولى فلسطين في عهد معاوية أن جُذَام من مُضَر العدنانية، ولكن نائل بن قيس زعيم جُذَام الثاني عارض قول روح بن زنباع وشاقمه وخاطب يزيد بن معاوية وقال له: إننا لا نقر أبداً بما قاله روح ونحن قوم من قحطان، وساعده شاعر من (عاملة) وهي قبيلة مثل لَحْم قريية النسب لجُذَام وكان اسم هذا الشاعر: عدي بن الرقاع.

(٢) وذكر جمهرة الباحثون أن شعيباً كان أحد بني وائل من جُذَام، وقال النبي ﷺ: لا يموت المسيح عيسى ابن مريم عليه السلام بعد نزوله في أرض الميعاد بالشام إلا بعد أن يتزوج في جُذَام ويولد له. وهذا في آخر الزمان طبعاً وهي من علامات الساعة.

مصطفى مراد الدبّاع

Cuzam

١١٥-١٥٥

القبائل العربية وسلاسلها
في بلادنا فلسطين

جميع الحقوق محفوظة للمؤلف

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
yıt No. :	10336
soif No. :	976.94 DEB.B

المؤسسة
العربية
للدراسات
والنشر

المؤسسة العربية
للدراسات والنشر

الطبعة الثانية

١٩٨٦

جداميو فلسطين في العهد الاموي

كان جداميو فلسطين ، اهل بلادنا ، متعاونين كل التعاون مع خلفاء بني أمية (١) موالين لسياستهم ، شأنهم في ذلك شأن اهل الشام ، فحاربوا معهم ايام الفتنة التي نشبت بين المسلمين في صدر الاسلام ، وحاربوا في صفين مع معاوية ، والتحموا مع الزبير بن العوام في الحجاز ايام يزيد بن معاوية ، وبمساعدة زعيمهم روح بن زباع وجماعته تغلب الامويون على من بايع عبد الله بن الزبير ، بعد وفاة معاوية الثاني ، من اهل الشام ومن جملتهم نائل بن قيس الجذامي الذي خرج مع بعض قومه على رأي روح بن زباع .

وقد بلغت ذروة مجد الجذامين في فلسطين ايام عبد الملك بن مروان الذي اتخذ من روح بن زباع خليلاً وصفيًا يعتمد كل الاعتماد على آرائه كما سيأتي بيانه .

ولا نبالغ اذا قلنا بأن مشيخة روح بن زباع وعائلته هو تاريخ الجذامين في العهد الاموي للبلاد . وإليك حديثهما :

١ - ان صلات جذام الاولى مع المسلمين كانت غير حسنة . حاربوا مع الروم في مؤتة وفي اليرموك .

اسمهم في قضاء رام الله وهم من بني حرام . وبنو مهدي نزلوا بالقاء (٢٤) وبنو صخر كانت مساكنهم بالكرك (٢٥) ومن بطونهم «بنو فيض» استقروا في بيت المقدس (٢٦) .

ومن حشم بن جذام بطن يقال له «بنو جرى» ينزلون ساحل سيناء الشمالي بما فيه العريش ورفح . وكان يغلب على هذه البلدة «بنو الثعل» من بني جرى . ومن بني الثعل قوم بعبسان من أعمال خان يونس في ديار غزة (٢٧) .

وهكذا نرى ان بني جذام نزلوا فلسطين واستقروا فيها من أقصاها الى أقصاها .

= التياها . كان في عهد المالك محطة من المحطات البريد بين غزة والكرك . يدعوه السالبون Rosh Zohar .

٢٤ - نهاية الأرب للقلقشندي ٤٢٧ .

٢٥ - نفس المصدر ص ٣١٣ .

٢٦ - نفس المصدر ص ٣٩٥ .

٢٧ - صفة جزيرة العرب للهمداني ١٢٩ - ١٣٠ .

٤-١٥

١٠٨٢

Cizran (Beni Cizran)
(195-201)

07 EKİM 1997

شمال الحجاز

الجزء الثاني

معجم الموضع والقبائل والحكومات

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تأليف

عمود بن ضاوي القاسمي

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No :	5611
Tanımlı No :	953.2 K.F.S.5

الناشر: دار البيان العربي للطباعة والنشر والتوزيع
تليفون 2711172 ص.ب 12312 جدة

١٩٨٥-١٤٠٦ م

جذام

كانت جذام^(١) في «حسمى»^(٢) . . وهي من مواطن ثمود، وجذام وجذام من نسل جذام شقيق (عاملة) و (لحم) أبناء عدي بن الحارث ابن مرة بن كهلان. واسم جذام الحقيقي في رأيهم (عمرو).

وتقع أرض جذام في الأقسام الجنوبية من بلاد الشام وتصل إلى أيلة (العقبة) ثم تمتد مع الساحل حتى تبلغ (ينبع). ويرجع بعض الناسيين نسب جذام إلى اليمن، ويرجعها بعض آخر إلى مضر، وتوسط قوم فقالوا أنهم كانوا من مضر في الأصل، ثم غادروا ديار مضر، فذهبوا إلى اليمن وعاشوا بين قبائل قحطان، فنسوا أصلهم بتقادم العهد، وعدوا في القحطانيين.

ويظهر أن هذا الرأي هو محاولة للتوفيق بين الرأيين السابقين.

وبني جذام هم من القبائل العربية التي نزلت جبال حسمى قبل ظهور الإسلام وبعده وقد وفد من جذام رجالاً على الرسول صلى الله عليه وسلم وأسلموا وكتب لهم الرسول كتاباً.

(١) المفصل في تاريخ العرب قبل الإسلام.

(٢) حسمى - جبال عالية في شرق حقل.